

Azerbaycan Vergi Sistemi'nin E-Dönüşüm Süreci ve Vergi Gelirlerine Etkisi *

E-Transformation Process of Azerbaijan Tax System and the Effect to Tax Revenues

Metin Allahverdi & Seyfettin Caner Kuzucu

Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat MYO, Konya, Türkiye

Özet

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişimi ve internetin yaygınlaşması Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kamu hizmet politikalarını etkilemiştir. Ülke bu gelişmelerden faydalanmak için politikalar geliştirmiş ve alt yapılarını güçlendirme çabalarına girişmiştir. Azerbaycan Vergi Sistemi de bu politikalardan etkilenmiş ve 2000'li yıllardan sonra elektronik dönüşüm sürecine girmiştir. Çalışmamızda Azerbaycan Vergi Sistemi'ndeki elektronik değişimin vergi gelirlerine etkisinin 2006-2015 yılları arasındaki mükellef sayıları açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada, elektronik vergi sistemine geçtikten sonra Azerbaycan'da vergi mükellefi sayıları ile vergi gelirleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın verileri Eviews 8.0 programına girilerek çalışmanın veri tabanı oluşturulmuştur ve doğrusal trend modeli ile modellenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, toplam vergi gelirleri ile mükellef sayıları arasında pozitif bir ilişki görülmektedir. Sonuç olarak çalışmada, mükellef sayılarının artması ile birlikte vergi gelirlerinin ne kadar arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi ve İletişim Teknolojisi, Vergi, Azerbaycan, Elektronik Vergi

Abstract

The rapid development of information and communication technologies and the widespread use of the Internet have affected the public service policies of the Republic of Azerbaijan. The country has developed policies to take advantage of these developments and has made efforts to strengthen its sub-structures. The Azerbaijan Tax System was also influenced by these policies, and after the year 2000, the electronic conversion process entered into the process. We aimed to evaluate the effect of the electronic change in the taxation system of Azerbaijan on tax income in terms of the number of taxpayers in between 2006-2015. In this context, the relationship between the number of taxpayers in Azerbaijan and tax revenues has been examined since the introduction of the electronic tax system. The data of the study was entered into the Eviews 8.0 program and the database of the study was created and tried to be modeled by the linear trend model. According to the findings of the study shows a positive relationship between the number of taxpayers with total tax revenues. As a result in the study, it was determined how much the tax revenues increased with the increase of the number of taxpayers.

Keywords: Information and Communication Technology, Tax, Azerbaijan, Electronic Tax

---

CONTACT : Metin Allahverdi, allahverdi@selcuk.edu.tr

Geliş Tarihi & First Received : 06.05.2017

Kabul Tarihi & Accepted : 09.06.2017

* Bu çalışma 27-29 Nisan 2017 tarihinde Antalya'da düzenlenen uluslararası "Innovation and Global Issues in Social Sciences 2017" kongresinde sunulmuştur

Giriş

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri büyük bir hızla ilerlemiş ve bu ilerlemenin bir sonucu olan internet hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İşletmeler sunduğu maksimum faydayı elde etmek için interneti her adımda kullanmaya başlamışlardır. Kamu kurumları da bu gelişime ayak uydurmuş ve hizmetlerinin birçoğunu internete aktarmak için alt yapılar oluşturmuşlardır.

Son on yılda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki (BİT) gelişmeler, insan hayatının neredeyse tüm yönlerini önemli ölçüde etkilemiştir (Gupta et al., 2008: 140-141). BİT'ler, iş, yönetim ve eğitimle ilgili mevcut ve görünüşte değiştirilemez kavramların paradigma kaymalarına neden olan, "elektronik" boyut olarak adlandırılan boyutun yaratılmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda, insanların modern toplumda etkileşim kurma, katılım ve ortak çalışma biçimleri büyük ölçüde değiştirilmiştir (Fedotova et al., 2012: 152). Elektronik boyuta geçiş aynı zamanda işletme, devlet ve vatandaşlar arasındaki etkileşimi değiştiren en önemli dönüşümlerden birisi olmayı başarmıştır.

Günümüzün bilgi güdümlü ekonomisinde, bilgi ve iletişim teknolojileri tüm sektörlerde özellikle de hükümet birimlerinde en önemli unsurlardan biridir (Samsudin et al., 2013: 1-2). Kamu sektöründe bilgi iletişim teknolojisinin yaygınlaşması ve bu teknolojilerin uygulamaları, vatandaşlar, işletmeler ve hükümetlerin de içerisinde olduğu her seviyede hizmet sunumunda yeni bir yöntem getirmiştir (Hien, 2014: 16).

1. Vergi Sisteminde Elektronik Dönüşüm

Son zamanlarda kamu hizmetindeki en önemli gelişmelerden biri, bilgi ve iletişim teknolojisinin artan uygulamasıdır. Bu alandaki hızlı gelişmeler ve çeşitli alanlarda sahip oldukları büyük umutlar, yalnızca vatandaş odaklı yönetim için halkın beklentilerini artırmakla kalmamış aynı zamanda, hükümetin, yükselen nüfus beklentilerini karşılamak için kendisini yeniden keşfetmeye yönelik muazzam baskılar da yapmıştır. Bu nedenle dünya çapındaki hükümetler kamu sektöründe BİT'in benimsenmesiyle kamu hizmetlerinin sunumunu önemli ölçüde iyileştirmeyi amaçlayan programlara ve projelere başlamışlardır. E-devlet, dijital hükümet, e-yönetişim ve çevrimiçi hükümet gibi çeşitli alanlar, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kamu sektörü reformunun öncü bir özelliği haline gelmiştir. Elektronik bürokrasi sınırlamalarını aşmaya ve kamu hizmetlerinin sunumunu iyileştirmeye yönelik çabalar giderek artmaktadır. Başlangıçta e-devlet girişimleri, kamu kurumlarının iç süreçlerini ve operasyonel verimliliklerini artırmayı amaçlarken, vatandaşlara, işyerlerine ve diğer paydaşlara entegre hizmetler sunmak amacıyla artan sayıda e-devlet projesi istihdam edilmektedir (Siddiquee & Mohamed, 2015: 46).

Devletlerin kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için çeşitli gelirlere ihtiyacı vardır. Vergi, devletlerin kamu hizmetleri için gereken kaynağın sağlanmasında önemli bir araçtır. Bir vergi, halkın yararına çeşitli kamu harcamalarını finanse etmek için hükümetin bir vergi mükellefine zorunlu bir mali yük veya başka bir ödeme getirmesi demektir. Bu çeşitli kamu harcamalarına, bunlarla sınırlı olmamak üzere, kanun ve kamu düzeni, ekonomik altyapı, refah ve kamu hizmetlerinin yürütülmesi masraflarını da içerir. Devlet borçları da toplanan vergilerden ödenmektedir. Vergiler,

hükümetin veya onun temsilcilerinin farklı kademeleri tarafından alınabilir ve "zorunlu" olması kaçakçılığın yasalar tarafından cezalandırılabilmesini hatırlatmaya yarar. Vergiler doğrudan ve dolaylı olabilir ve nakit ya da emek eşdeğeri ile ödenebilir. Kurumlarla birlikte bireylerin ve işletmelerin de gelirleri vergiye tabidir. Vergi genellikle iş dünyasından net kârlar, net kazançlar ve diğer gelirler üzerinden verilir. Vergi karşılığındaki gelir hesaplamaları, muhasebe ilkeleri ve sözleşmeleri uyarınca belirlenebilir (Oseni, 2016: 49).

Dijital çağ, vergi makamları ve mükellefler arasındaki ilişkiyi hızla dönüştürmektedir (Ernst & Young, 2016: 1). Bu çağda devletler hizmetlerini elektronik ortama uyumlaştırarak teknolojinin sağladığı optimal faydadan yararlanmaktadırlar. Bu hizmetler içerisinde, kamu hizmet gelirlerini finanse eden vergi hizmetleri öncelikli hedeflerden birisi olmuştur. Günümüzde, vergilendirme ile ilgili hizmetler dünyadaki en gelişmiş e-devlet hizmetleri arasındadır. E-vergilendirme hizmetleri aynı zamanda, birçok ülkede çoğu müşterilerin kullandığı, bazen de müşterilerin kullanmaya zorlandıkları e-devlet hizmetleri arasındadır. E-vergileri açıklarken, genellikle çevrimiçi beyanname verme ve vergi iadelerinin değerlendirilmesi, elektronik ödemelerin vergilendirilmesi, farklı devlet daireleri arasındaki vergi değerlendirmesiyle ilgili bilgi paylaşımı ve vergi mükelleflerini vergi konularında eğitmek için kullanılan web tabanlı portallara atıfta bulunmaktadır (Dečman & Klun, 2015: 111).

Vergi idaresinin e-vergilendirme sistemlerini kullanmasının çeşitli avantajları olduğu gösterilmiştir. Bunlar (Jimenez et al., 2013: 8);

- Vergi idaresi işlevleri için destek, otomasyon, iş akışı yönetimi ve yetkilendirme yönetimi sağlar.
- Mükelleflere bilgi, eğitim ve destek sağlar, uyum ve idareyi kolaylaştırır.
- Uyumluluk performansı sistemi, uyumsuzluğun tespit edilmesi ve engellenmesi için risk temelli prosedürleri uygular.
- Bir yönetim bilgi sistemi, performans bilgisinin personel ve yönetim tarafından toplanmasını ve yayılmasını kolaylaştırır.

Diğer önemli avantajlar, vergi işleme ile bağlantılı olarak farklı maliyetlerin azaltılması, yani tedarik, baskı, posta bedeli, depolama ve basılı formların dağıtımını ile ilgili maliyetlerin azaltılması içindir (Dečman & Klun, 2015: 111).

Elektronik vergi sistemi, elektronik kayıt, dosyalama ve ödemenin yanı sıra vergi mükelleflerine eğitim ve bilgi sunmaktadır. Geniş anlamda e-vergi sistemi, vergi mükelleflerine güvenli bir self-servis seçeneği paketi oluşturan, bilgi ve eylemler için tek bir nokta sağlayabilen, haftada 7 gün ve günde 24 saat erişilebilen kapsamlı bir internet portalıdır ve vergi idaresi personelinden müdahale gerektirmez. Bir e-vergi sistemi mutlaka bağımsız bir bilişim teknolojisi bileşeni değildir. Örneğin e-vergi sistemi, vergi mükellefine hesap bilgilerini ve geri ödeme durumunu görüntüleme olanağı gibi hizmetler sunmak için çekirdek vergi sistemiyle bütünleştirilmelidir. E-vergi sistemi, başka bileşenlerden farklı olarak, "mükellefle yüzleşmiş" olarak ayrı bir bileşen olarak düşünülür. E-vergi sistemleri genelde vergi mükellefi hizmetleri için

bilişim teknolojileri desteği olarak düşünülür. Bununla birlikte, e-vergi sistemlerinin vergi mükelleflerine bilgi, eğitim ve yardım sunmaktan daha fazlasını yaptığı açıktır (Jimenez et al., 2013: 18).

2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Vergi Sistemi ve E-Dönüşüm Süreci

Sovyetler Birliğinden 1991 yılında ayrılarak kazanılan bağımsızlık ve ardından da Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesini işgal etmesi ile meydana gelen savaş durumu Azerbaycan'ın piyasa ekonomisine geçmesinde sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Ayrıca yer altı kaynakları açısından zengin olan ülke, bu zenginliğinden bağımsızlığın ilk yıllarında maliyeti nedeniyle yararlanmakta güçlükler çekmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Azerbaycan, devlet olmanın gerektirdiği temel ilkeleri sırasıyla yerine getirmek için büyük çabalar sarf etmiştir. Bu çabalardan devletin vergi sistemi de etkilenmiş ve bu doğrultuda birçok düzenleyici programlar ortaya çıkarılmıştır. 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2001 yılına kadar olan vergi tarihi ile ilgili kronolojik sıralaması şu şekilde olmuştur (AVJ, 2015: 28 ve Vergiler Bakanlığı, 2016):

- 1990 yılı Temmuz ayında ilk Maliye Bakanlığı'nın kurulması.
- 1991 yılı Ekim ayında daha güçlü bir vergi sisteminin oluşturulması için vergi işlemlerinin Maliye Bakanlığında çıkarılarak bağımsız bir kurum olan Genel Devlet Vergi Müfettişliği kurulması.
- 11 Şubat 2000 tarihinde Genel Devlet Vergi Müfettişliğinin kaldırılması ve onun yerine Vergi Bakanlığı'nın kurulması.
- 11 Temmuz 2000 tarihinde "Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu" nun onaylanması ve 01 Ocak 2001'de yürürlüğe girmesi.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin günümüzdeki mevcut vergi kanunu 01 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe giren "Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu" dur. Bu kanuna göre ülkedeki vergiler Tablo 1'de gösterildiği gibi "Devlet Vergileri", "Muhtar Cumhuriyeti Vergileri" ve "Yerel Vergiler (Belediye Vergileri)" olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır (Azerbaycan Vergi Kanunu, 2000: Md., 4)

Devlet vergileri deyince, Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında ödenecek vergiler; muhtar cumhuriyeti vergileri deyince, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti yasaları ile belirlenen ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ödenen vergiler; yerel vergiler (belediye vergileri) deyince ise mevzuatça ve ilgili yasalarla belirlenen, belediyelerin kararlarına göre uygulanan ve belediyelerde ödenen vergiler öngörülmektedir (Azerbaycan Vergi Kanunu, 2000: Md., 6,7,8). Kanuna göre vergi tutarları aşağıdaki biçimlerde ele alınır (Azerbaycan Vergi Kanunu, 2000: Md., 5):

- Doğrudan kaynaktan (verginin, gelir veya menfaatin elde edilmesinde alınması);
- Beyanname yolu ile (verginin, gelir veya menfaatin elde edilmesinden sonra alınması);

- Bildirim yolu ile (vergilendirme kalemlerinin değeri ve alanı bazında vergi organının veya belediyenin hesapladığı tutar için sunduğu tekiye bildirim üzerine vergi ödeyicisi tarafından verginin ödenmesi).

Tablo 1. Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Sistemindeki Vergiler

AZERBAJYAN CUMHURİYETİ VERGİ SİSTEMİ		
Devlet Vergileri	Muhtar Cumhuriyeti Vergileri	Yerel Vergiler (Belediye Vergileri)
Gelir Vergisi	Gelir Vergisi	Gerçek kişilerden alınan Toprak Vergisi
Kurumlar Vergisi	Kurumlar Vergisi	Gerçek kişilerden alınan Emlak Vergisi
KDV	KDV	Yerel öneme sahip inşaat malzemeleri üzerinden alınan Maden Vergisi
Özel Tüketim Vergisi	Özel Tüketim Vergisi	Belediye mülkiyetinde olan işletme ve kurumların Gelir Vergisi
Emlak Vergisi	Emlak Vergisi	
Toprak Vergisi	Toprak Vergisi	
Yol vergisi	Maden Vergisi	
Maden Vergisi	Basit Usul Vergi	
Basit Usul Vergi		

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı (2017a) internet sitesinden (<http://www.taxes.gov.az>) yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1’den de anlaşılabilir gibi “Devlet Vergileri” 9 alt başlıktan, “Muhtar Cumhuriyeti Vergileri” 8 alt başlıktan ve “Yerel Vergiler (Belediye Vergileri)” ise 4 alt başlıktan oluşmaktadır. Buradaki önemli husus, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde 21 Temmuz 2000 yılında kabul edilen “Bütçe Kanunu” nun 9. maddesinde devlet bütçesi gelirlerini oluşturan 3 kalemden birisinin “Devlet Vergileri” olmasıdır.

01 Ocak 2001 tarihinde yeni kanunun yürürlüğe girmesinden sonra ülkede vergi ile ilgili yapılan en önemli değişiklik, 12 Eylül 2005 tarihinde onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Vergi Düzeninin İyileştirilmesi Devlet Programı (2005-2007 yılları)" kararnamesidir. Bu kararname ile vergi organları yönetim sisteminin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, vergilerin gönüllü ödeme sistemi ve mükelleflerin haklarının korunması, vergiden kaçınma halleri ile mücadelenin güçlendirilmesi, vergilerin zorunlu ödeme sisteminin iyileştirilmesi ve vergi borçlarının oluşmasını engellemek yönünde önemli çalışmalar yapılmıştır (Vergiler Bakanlığı, 2015a: 113).

Azerbaycan dünyadaki bilişim ve teknolojik gelişimden geri kalmamış ve web teknolojisinin yarattığı fırsatlardan faydalanmıştır. Bu hususta devlet yöneticileri birçok programlar geliştirmiş ve yatırımlar yapmıştır. 22 Ekim 2005 tarihinde yayınlanan "Azerbaycan Cumhuriyeti’nde iletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişimi üzerine 2005-2008 yılları için Devlet Programı (Elektron Azerbaycan)" Cumhurbaşkanlığı kararnamesi vergi açısından bir milat olmuştur. 2006 yılında uygulamaya konulan bu programla birlikte “2005-2007 yılı vergi düzeninin

iyileştirilmesi devlet programı”nın amacına uygun olarak mart ayında “Otomatikleştirilmiş Vergi Bilgi Sistemi (AVİS)” oluşturulmuştur (Vergiler Bakanlığı, 2015b: 84).

Modern teknolojik tesislerde ve yeni bilgi teknolojileri üzerinde tasarlanmış AVİS bugüne kadar hızlı bir şekilde vergi politikalarının hayata geçirilebilmesi için aktif teknolojik desteği sağlamaktadır. AVİS aracılığıyla vergi hizmetinde belge dolaşımı elektronik formata geçirilmiş, hızlı bilgi alışverişi temin edilmiş, vergi beyannamelerinin kabulü ve işleme süreci basitleştirilmiş, ekonomik analizlerin gerçekleştirilmesi ve tahminlerin tertibine olanak yaratılmıştır. Esnek ve etkin vergi inzibatçılığının uygulanması için etkili bilgi desteğinin sağlanması amacıyla geçtiğimiz dönem içinde sistem sürekli geliştirilmiş, bakanlığın eylem alanlarını kapsayan çok sayıda fonksiyonel değişiklikler ve yeni alt yapı sistemleriyle zenginleştirilmiştir (Vergiler Bakanlığı, 2015a: 113).

AVİS'in yarattığı avantajları kullanan ülke 1 Şubat 2007 tarihinde en büyük devlet portallarından biri olan Vergiler Bakanlığı İnternet Vergi İdaresi portalı “www.e-taxes.gov.az” kullanıma açılmış ve beyannamelerin elektronik seçenekte gönderilmesine başlanmıştır (Mustafayev, 2017).

2008 yılında Azerbaycan’da AVİS sisteminin faydalarını etkin hale getirmek için birkaç elektronik hizmet işleme sunulmuştur. Bunlar (Vergi Bakanlığı, 2015b: 76-79);

- İşletme kurulumunu kolaylaştırmak ve vergi kayıtları da dahil olmak üzere bir işletmeye ait tüm ekonomik işlemleri elektronik ortamda senkronize etmek için “bir pencere” isimli elektronik sistemin kurulması,
- KDV mevduat hesabının elektronik ortama aktarılması,
- Bankalarla elektronik entegrasyon,
- Vergi organlarının kapsadığı alanlarda üretim faaliyeti ile uğraşan mükellefler hakkında "Veritabanı" oluşturulmasıdır.

Azerbaycan'da vergi yükünün azaltılması yoluyla reel sektörün teşviki hakkında yasal karar alınmış, 2009 yılında vergi mevzuatında ciddi değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklerle mevcut vergi oranlarında indirim gidilmiştir. Sonuçta 2010 yılının Ocak ayında gelir vergisi yüzde 22’den 20’ye, gerçek kişiler için gelir vergisi en yüksek oranı yüzde 35’den 30’a düşürülmüş, bireysel girişimciler için ise bu oran 20’ye indirilmiştir (Yusifova, 2016: 30-31).

Azerbaycan’da 2010 yılından itibaren yapılan elektronik yenilikler ise şu şekilde olmuştur (Vergi Bakanlığı, 2015b: 76-79);

- “Elektronik fatura”nın hizmete girmesi,
- Vatandaşların tüm başvurularını bilgisayar veya cep telefonu ile internet üzerinden vergi organına göndermesini sağlayan “çevrimiçi büro” sisteminin hizmete girmesi,
- Peşin ödemelerin vergi dairesine anında iletilmesi için “elektronik mesafeden iletim tesisleri”nin hizmete girmesi,
- Bireysel girişimciler ve tüzel kişilerin online kaydı hizmeti,

- Vergilerin elektronik ortamda ödenmesi hizmeti,
- Elektronik denetim hizmeti,
- Vergiler Bakanlığı'nın "elektronik kütüphane" hizmeti,
- "Uluslararası vergi bilgi platformu" nun hizmete sunulmasıdır.

Ayrıca Vergiler Bakanlığı tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin uygulamasının genişletilmesi, gösterilen elektronik hizmetlerin iyileştirilmesi, hem de elektronik hizmetlerin yüksek güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak, kamu kuruluşlarına, gerçek ve tüzel kişilere sertifika hizmetlerinin sunumu için "sertifika hizmet merkezi" kurulmuştur. 2013 yılı Mayıs ayında Vergiler Bakanlığı tarafından modern tipi Kolay Sertifika Hizmetleri Merkezi (ASXM) oluşturulmuş, İletişim ve Yüksek Teknolojiler Bakanlığı'na akredite edilerek faaliyete başlamıştır (Mustafayev, Erişim: 09.01.2017).

Günümüze gelindiğinde ise ülkenin "devlet hizmetleri bilgi portalı"na göre Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı'nın 95 hizmeti elektronik ortamda sağlanmaktadır (<http://www.dxr.az/>, Erişim: 06.06.2017). Tüm yapılan bu hizmetler ülkede vergiyi gönüllü ödeme isteğini artırmış 2010 yılında %70'lerde olan oran 2015 yılında %85'lere kadar yükselmiştir (Vergi Bakanlığı, 2017b: 20).

3. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Vergi Gelirleri ve Mükellef Sayıları

Azerbaycan'da vergi gelirlerini üç dönemde incelemek mümkündür. 1991 yılında kazanılan bağımsızlıkla birlikte 2000 yılına kadar olan dönem "geçiş dönemi" olarak kabul edilebilir. Bu dönem ülkenin henüz yeni bağımsızlığı kazanması sebebiyle vergi gelirlerini kanuni boşluklardan dolayı tam olarak elde edemediği dönemdir. 2000 yılında yeni kanun kararnamesinin imzalanması ve yeni vergi kanununun 2001 yılında yürürlüğe girmesi 2. dönemin başlangıcını oluşturmaktadır. "Yeni kanun dönemi" aslında bugüne kadar devam etse de 2006 yılında elektronik vergi sistemine geçilmesi ile bir bakıma ülkede üçüncü vergi dönemi olan "elektronik vergi dönemi"ni başlatmıştır.

Tablo 2. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 1991-2015 Yılları Arasındaki GSYİH, Bütçe Gelirleri ve Vergi Gelirleri (Manat)

1. dönem (Geçiş Dönemi)

Yıllar	GSYİH (Manat)	Bütçe Gelirleri (Manat)	Vergi Gelirleri (Manat)	V/B oranı (%)	V/GSYİH (%)
1991	500.000,00	208.800,00	195.400,00	93,58	39,08
1992	4.800.000,00	1.455.000,00	1.362.100,00	93,62	28,38
1993	31.400.000,00	10.719.300,00	10.371.400,00	96,75	33,03
1994	374.700.000,00	100.956.400,00	99.825.000,00	98,88	26,64
1995	2.133.800.000,00	316.900.000,00	230.910.000,00	72,87	10,82
1996	2.732.600.000,00	402.600.000,00	371.500.000,00	92,28	13,60
1997	3.158.300.000,00	513.000.000,00	465.400.000,00	90,72	14,74
1998	3.440.600.000,00	465.500.000,00	421.600.000,00	90,57	12,25
1999	3.775.100.000,00	559.500.000,00	467.700.000,00	83,59	12,39
2000	4.718.100.000,00	714.600.000,00	574.400.000,00	80,38	12,17

2. dönem (Yeni Kanun Dönemi)					
2001	5.315.600.000,00	784.800.000,00	714.000.000,00	90,98	13,43
2002	6.062.500.000,00	910.200.000,00	835.500.000,00	91,79	13,78
2003	7.146.500.000,00	1.220.900.000,00	1.005.500.000,00	82,36	14,07
2004	8.530.200.000,00	1.509.500.000,00	1.232.200.000,00	81,63	14,45
2005	12.522.500.000,00	2.055.214.180,00	1.756.200.680,00	85,45	14,02
3. dönem (Elektronik Dönem)					
2006	18.746.200.000,00	3.868.773.000,00	3.047.782.800,00	78,78	16,26
2007	28.360.500.000,00	6.006.601.900,00	5.212.729.100,00	86,78	18,38
2008	40.137.200.000,00	10.762.672.000,00	6.724.996.900,00	62,48	16,76
2009	35.601.500.000,00	10.325.935.100,00	5.128.214.100,00	49,66	14,40
2010	42.465.000.000,00	11.403.000.000,00	5.266.800.000,00	46,19	12,40
2011	52.082.000.000,00	15.700.700.000,00	6.395.300.000,00	40,73	12,28
2012	54.743.700.000,00	17.281.500.000,00	6.975.000.000,00	40,36	12,74
2013	58.182.000.000,00	19.496.300.000,00	7.654.200.000,00	39,26	13,16
2014	59.014.100.000,00	18.400.600.000,00	8.370.200.000,00	45,49	14,18
2015	54.352.100.000,00	17.498.000.000,00	8.791.300.000,00	50,24	16,17

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi internet sitesinden (<http://www.stat.gov.az/menu/13/>) alınan verilerle hazırlanmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde 1991-2015 yılları arasında ülkede gerçekleşen vergi gelirleri görülmektedir. Ayrıca tabloda ülkenin dönemler halinde Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) ve bütçe gelirleri de gösterilmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde ülkenin ilk yıllarda yeni kurulmuş maliye sistemi ile birlikte ekonomik göstergelerinde yükselme olduğu görülmektedir. Özellikle 1993 yılında Ermenistan ile yapılan ateşkes ve 1994 yılında uluslararası petrol şirketleri ile yapılan petrolün çıkarılması ile ilgili antlaşma ülkenin ekonomik verilerinde hızlı bir artışa neden olmuştur. Bu artış hızı 2009 yılına kadar devam etmiştir. 2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve birçok ülkeyi olumsuz yönde etkileyen ekonomik gelişmeler Azerbaycan ekonomisini de etkilemiş ve tabloda da görüldüğü gibi 2009 yılında ekonomik veriler düşmüştür. Son yıllarda ise ekonomik veriler yine bir artış eğilimine girmiş fakat bu eğilim daha düşük düzeyde kalmıştır. Yine tabloda her üç gelirin yıllar içinde artış göstermesine rağmen vergi gelirlerinin bütçe gelirlerinde ve GSYİH'daki payının yıllar içerisinde azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3: Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 2000-2015 Yılları Arasındaki Nüfus ve Vergi Mükellefi Sayıları

Yıllar	Azerbaycan Nüfusu	Vergi Mükellefi	V/N oranı (%)
2000	8.032.800	123.984	1,54
2001	8.114.300	153.355	1,89
2002	8.191.400	179.734	2,19
2003	8.269.200	206.853	2,50
2004	8.349.100	223.885	2,68
2005	8.447.400	249.115	2,95

2006	8.553.100	138.082	1,61
2007	8.666.100	200.494	2,31
2008	8.779.900	247.912	2,82
2009	8.922.400	291.445	3,27
2010	8.997.600	323.333	3,59
2011	9.111.100	387.000	4,25
2012	9.235.100	420.380	4,55
2013	9.356.500	481.710	5,15
2014	9.477.100	537.828	5,68
2015	9.593.000	609.742	6,36

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı internet sitesinden (<http://www.taxes.gov.az>) ve Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi internet sitesinden (<http://www.azstat.org/MESearch/details>) alınan verilerle hazırlanmıştır.

Tablo 3'te görüldüğü gibi yeni vergi kanunu 2000 yılında imzalandığında ülkenin vergi mükellefi sayısı 123.984'tür. Bu oran ülke nüfusunun %1,54'ne karşılık gelmektedir. Yine aynı tabloya göre mükellef sayısı yıllar içerisinde artış göstermiştir. 2006 yılında uygulamaya konulan "2005-2007 yılı vergi düzeninin iyileştirilmesi devlet programı" vergi sisteminde birçok yeni düzenleme getirmiş ve ülkede elektronik vergi sistemine geçilmiştir. Bu yenilikler ülkenin vergi mükellef sayılarını etkilemiş ve 2006 yılındaki sayı bir önceki yıla göre yaklaşık %45 oranda azalmıştır. Fakat vergi sisteminde yapılan iyileştirici düzenlemeler ve mükelleflerin işlemlerini kolaylaştıracak elektronik vergi sistemine geçilmesi özellikle 2006 yılından itibaren ülkenin mükellef sayısını daha da artmıştır. 2015 yılına gelindiğinde ise 609.742 kişi olan mükellef sayısının ülke nüfusunun %6,36'sını oluşturduğu görülmektedir.

Bu çalışmada 3. dönem olan elektronik dönem vergi gelirleri ve vergi mükellefleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

4. Azerbaycan'da Vergi Mükelleflerinin Vergi Gelirlerine Etkisi

4.1 Yöntem ve Model

Çalışmada zaman serisi tahmin yöntemlerinden faydalanılmıştır (Çuhadar, 2014: 6). Doğrusal Trend Modeli ile yapılan tahminde 2006-2015 yıllarındaki kayıtlı mükellef sayısı bağımsız değişken, toplam vergi gelirleri de bağımlı değişken olarak alınmıştır (Turanlı & Güneren, 2003: 5).

Model: Toplam Vergi Gelirleri = $\alpha + \beta 1$ Kayıtlı Mükellef sayısı + ε

Yukarıda yer alan denklemde " α " sabit terimi; " $\beta 1$ " açıklayıcı değişkenin katsayısını; " ε " ise hata terimini ifade etmektedir (Göral, 2015: 106).

Zaman serilerinin incelenmesi gereken en önemli yönlerinden biri; bu serilerin durağanlıklarının tespitidir (Semirkaş vd., 2014: 128). Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için; analizi yapılan serilerin durağan seriler olması gerekmektedir. Durağan olmayan serilerde durağanlığı sağlamak için serilerin birinci, ikinci, üçüncü vd. farkları, logaritmaları,

logaritmalarının birinci farkları gibi işlemler yapılmaktadır. (Uzgören & Uzgören, 2005: 2)

Çalışmada kullanılan serilere ilişkin zaman yolu grafikleri değerlendirildikten sonra serilerin küçük dalgalanmalardan arındırılması ve doğrusal hale getirmesi amacıyla serilerin birinci dereceden farkları alınmıştır ve veriler bu şekilde analize dahil edilmiştir.

Bu aşamada artık zaman serilerinin durağan olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Birim kök sınavında sıklıkla kullanılan yöntemler ADF (Augmented Dickey–Fuller), PP (Phillips Perron) ve KPSS (Kwiatkowski Phillips-Schmidt-Shin) testleridir (Güvenek vd., 2010: 8).

4.2 Bulgular

Serilerin durağanlığı Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi birim kök testi ile sınanmış olup, ADF Birim kök testine ilişkin boş ve alternatif hipotez şöyle oluşturulmaktadır:

H0: Seri durağan değildir (birim kök içermektedir).

H1: Seri durağandır (birim kök içermemektedir).

Tablo 4: Toplam Vergi Gelirleri ADF Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Test İstatistiği	Normal Form	-1.733056	% 1	-4.420595	Prob.
			% 5	-3.259808	0.3849
ADF Test İstatistiği	Birinci Farklar Cinsinden	-5.155515	% 1	-4.803492	Prob.
			% 5	-3.403313	0.0054
			% 10	-2.841819	

Tablo 5: Kayıtlı Mükellef Sayısının ADF Birim Kök Testi Sonuçları

ADF Test İstatistiği	Normal Form	0.842549	% 1	-4.420595	Prob.
			% 5	-3.259808	0.9875
ADF Test İstatistiği	İkinci Farklar Cinsinden	-5.831889	% 1	-4.803492	Prob.
			% 5	-3.403313	0.0036
			% 10	-2.841819	

Tablo 4 ve Tablo 5'te gösterilen ADF test istatistiği incelendiğinde %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde Mac Kinnon kritik değerlerinden mutlak olarak küçük ve prob. değerleri de kritik değerlerden büyük olduğu için H0 hipotezi reddedilemez ve serinin durağan olmadığı görülürken, birinci ve ikinci dereceden farkları alınan serilerin test sonuçları değerlendirildiğinde test istatistiği değeri %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde Mac Kinnon kritik değerlerinden mutlak olarak büyük ve

prob. değerleri de 0,05 kritik değerinden küçük olduğu için Ho hipotezi reddedilir ve seride birim kök sorunu bulunmadığı ve serinin durağan olduğu kabul edilir. Sonuç olarak serilerin durağan olmamaları nedeniyle 1. ve 2. dereceden farkları alınarak durağan hale getirilmiştir (Güvenek vd., 2010: 8).

Tablo 6: Toplam Vergi Gelirlerinin Belirleyicileri

Bağımlı Değişken Toplam Vergi Gelirleri			
Değişkenler	Katsayılar	t-ist	Olasılık
C	2564703	4.012561	0.0039
Kayıtlı Mükellef Sayısı	10.07062	6.162489	0.0003

Tablo 6 değerlendirildiğinde Toplam Vergi Gelirleri ile Kayıtlı Mükellef Sayısı arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

$$\text{Toplam Vergi Geliri} = 2.564.703 + 10.07062 * \text{Mükellef Sayısı}$$

Toplam vergi gelirlerindeki değişimin yaklaşık %83'ü ($R^2 = 0.825997$) kayıtlı mükellef sayısı ile açıklanmaktadır. Kalan %17'lik kısım için başka değişkenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Mükellef sayısı "0" olduğunda toplam vergi geliri 2.564.703 (Manat) olacaktır.

Mükellef sayısı 1 arttığında vergi geliri 10.07062 para birimi (Manat) artmaktadır.

Sonuç

Azerbaycan'da vergi sisteminde modern teknolojilerin uygulanması reformlarına iki açıdan bakılabilir. Vergi organları açısından baktığımızda bu reformlar daha gelişmiş kontrol mekanizmalarının kurulması anlamına gelmektedir. Uzaktan kontrol yazılımları kullanılarak beyannamelerin analizi, vergi ödemelerindeki hareket halkası üzerinde şeffaf denetim mekanizmalarının belirlenmesidir. Düzgün geliştirilen ve uygulanan analitik tedbirler vergi toplamının verimliliğini artırır, çok değerli bilgilerin toplanmasına imkan verir ki, bu da vergi politikalarının gelecek yönlerinin doğru tespit edilmesinde büyük önem arz etmektedir.

Vergi mükellefleri açısından baktığımızda ise, yapılan reformlar daha fazla vergi ödenmesine ilişkin işlemlerin, mükelleflerin zamanının ve maliyetlerinin azaltılmasına ortam yaratması, aynı zamanda vergi ödemelerinin basit ve rahat olması ile ilgilidir. Bu durum mükelleflerin kendi ödemelerini gerçekleştirmesi sürecinde daha cesur ve gönüllü olma seviyesinin artmasına doğrudan etki etmektedir. Azerbaycan, vergi sisteminde yaptığı yatırımlar ile hizmetini gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltmiş ve aldığı geri dönüşümlerle ülkedeki elektronik dönüşümün başarılı bir şekilde yürütüldüğü görülmüştür.

Bu çalışmada Azerbaycan Cumhuriyeti'nin vergi sistemindeki gelişmeler kronolojik olarak ele alındı. Özellikle elektronik sisteme geçiş aşamaları aktarılmaya çalışıldı. Çalışmada ayrıca vergi gelirlerinin rakamsal göstergelerine yer verildi. Göstergelere göre vergi gelirlerinin payı hem bütçe gelirlerinde hem de GSYİH'da

azaldığı tespit edildi. Bu, ülkenin petrol gelirlerinin zaman içerisinde artması ve elde edilen petrol gelirlerinin ülkenin hem bütçe gelirlerine hem de GSYİH'na etkisinin artmasıyla açıklanabilir. Ayrıca çalışmada vergi mükellefi sayıları ve bunların ülke nüfusuna olan oranı açıklandı. Çalışmanın son bölümünde elektronik vergi dönemindeki mükellef sayıları ile vergi gelirleri arasındaki ilişki doğrusal trend modeli ile yapılan tahmin yöntemi ile incelendi. Yapılan analizle vergi gelirlerindeki değişimin yaklaşık %83'nün kayıtlı mükellef sayısı ile açıklandığı kalan %17'sinin ise başka değişkenlere ihtiyaç duyulduğu ortaya koyuldu. Son olarak analizde mükellef sayısının 1 arttığı zaman bu artışın gelirlere olan etkisinin yerel para birimi ile yaklaşık 10 Manat olduğu ortaya koyuldu.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, <http://www.azstat.org/MESearch/details>, Erişim: 15.01.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, <http://www.stat.gov.az/menu/13/>, Erişim: 15.01.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu, Erişim: <http://www.taxes.gov.az/modul.php?name=qanun&cat=3> 25.12.2016.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı (2015a), Azerbaycan Respublikası'nın Vergiler Nazirliyi: 2000-2015, s.1-308. Erişim: <http://www.taxes.gov.az/uploads/info/2015/Vergi15.pdf>, Erişim: 05.01.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı (2015b), Azerbaycan'ın Vergi Sistemi, Bakü, pp. 1-168. Erişim: <http://vn.taxes.gov.az/info/2123.pdf>, Erişim: 05.01.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı (2016), **Vergilər Nazirliyinin Tarixi**, Erişim: <http://www.taxes.gov.az/modul.php?name=haqqinda&cat=1&lang=>, Erişim: 06.01.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı (2017a), <http://www.taxes.gov.az>, Erişim: 09.01.2017.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Vergiler Bakanlığı (2017a), Vergi Orqanları Tərəfindən Vergi Ödəyicilərinə Göstərilən Xidmətlərin İnkişafı Konsepsiyası (2011-2015), http://www.taxes.gov.az/uploads/qanun/2011/vn/V.O_terefinden_gosterilen_xidmetlerini_konsepsiyasinin_tesdiq_edilmesi_haqda.pdf, Erişim: 06.06.2017
- Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Hizmetleri Bilgi Portalı (2017), <http://www.dxr.az/>, Erişim: 06.06.2017.
- Azerbaycan'ın Vergi Jurnalı (AVJ) (2015), Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Yaradılmasının 15-ci İl Dönümünə Həsər Olunmuş Xüsusi Buraxılış, N. 1 (121), pp. 1-212. Erişim: <http://vergijurnali.az/upload/File/N%201-2015.pdf>, Erişim: 06.01.2017
- Çuhadar, M. (2014). Muğla İline Yönelik Dış Turizm Talebinin Modellenmesi ve 2012 – 2013 Yılları İçin Tahminlenmesi, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 6 (12), s. 1-22.

- Dečman, M. & Klun, M. (2015), The Impact of Information Systems on Taxation: A Case of Users Experience With an E-Recovery Information System, *The Electronic Journal of e-Government*, V. 13 I. 2, pp. 110-121.
- Ernst & Young (2016), Tax Administration Is Going Digital: Understanding The Challenges and Opportunities, Ernst & Young LLP, pp. 1-12. Erişim: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-tax-administration-is-going-digital/\\$FILE/EY-tax-administration-is-going-digital.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-tax-administration-is-going-digital/$FILE/EY-tax-administration-is-going-digital.pdf), Erişim: 02.02.2017.
- Fedotova, Olga., Teixeira, Leonor. & Alvelos, Helena (2012), E-participation in Portugal: Evaluation of Government Electronic Platforms, *Procedia Technology*, V 5, pp. 152-161.
- Göral, Fatih (2015), Doğal Gaz Fiyatlarını Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, s. 1-168.
- Gupta, Babita., Dasgupta, Subhasish. & Gupta, Atul (2008), Adoption of ICT in a government organization in a developing country: An empirical study, *Journal of Strategic Information Systems*, V 17, pp. 140-154.
- Güvenek, B., Alptekin, V. & Çetinkaya, M. (2010), Enflasyon ve Dolaylı Vergilerden Elde Edilen Gelirler Arasındaki İlişkinin VAR Yöntemiyle Analizi, *Kam-İş Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, s. 1-28.
- Hien, N. Manh (2014), A Study on Evaluation of E-Government Service Quality, *International Scholarly and Scientific Research & Innovation*, V 8, N 1, pp. 16-19.
- Jimenez, Guillermo., Mac an tSionnaigh, Niall. & Kamenov, Anton (2013), Information Technology for Tax Administration, *Usaid's Leadership In Public Financial Management*, USA, pp. 1-52.
- Mustafayev S. (2017), *Azərbaycan'ın Vergi Sistemi: 2003-2013; Elektron Xidmətlər*, <http://vergiler.az/art-view/1774/>, Erişim: 09.01.2017.
- Oseni, Michael (2016), Sustainance of Tax Administration by Information and Communications Technology in Nigeria, *Archives of Business Research*, 4(1), pp. 47-54.
- Samsudin, N. M., Hashim, R. & Fuzi, S. F. S. M. (2013), Electronic Government Outsourcing Issues in Malaysia, *Journal of Outsourcing & Organizational Information Management*, V 2013, Article ID 61930, pp 1-10.
- Semirkaş, M. C., Evcı, S., & Ergün, B. (2014), Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri, *KAU IIBF Dergisi*, 5(8), s. 117-134.
- Siddiquee, A. Noore & Mohamed Mohd. Zin (2015), E-Government and Transformation of Service Delivery in Malaysia, *Journal International Journal of Public Administration in the Digital Age*, V 2, I 3, pp. 45-60.
- Turanlı, M. & Güneren, E. (2003), Turizm Sektöründe Talep Tahmin Modellemesi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* 2(3), s. 1-13.
- Uzgören, N., & Uzgören E. (2005), Zaman Serilerinde Sahte Regresyon Sorunu ve Reel Kamu Harcamalarına Yönelik Bir Ekonometrik Model Uygulaması, *Akademik Bakış Dergisi*, 5(5), s. 1-14.
- Yusifova, U. Z. (2016), Vergi Ödenişlerinin Optimallaştırılması İstiğametleri, *Azərbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bakü, s. 1-86.